

Neccârzâde Rizâ Efendi'nin *er-Risâle fi beyâni'l-îtikâd ve'l-aḥlâk ve'l-âmel* adlı eserinin ilk iki sayfası (Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 3749/4)

eser "Tuhfetü'l-irşâd, Vâridât-ı Gaybiyye, Zuhûrât-ı Mekkiyye, Hâtimetü'l-vâridât" adlı dört bölümden meydana gelir. Şairin diğer bazı şiirleri eseri neşreden Mehmed Said Efendi tarafından eklenmiştir. Divan üzerine iki yüksek lisans tezi yapılmıştır (Tülin Danacı, *Neccârzâde Şeyh Rıza ve Divânı*, 1988, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; Mehmet Özdemir, *Neccârzâde Rıza Divânı'nun Edisyon Kitiği*, 1999, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü). 2. *er-Risâle fi beyâni'l-îtikâd ve'l-aḥlâk ve'l-âmel*. Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Lâleli, nr. 3749/4) bulunan nüshanın müellif hattı olması kuvvetle muhtemeldir. 3. *Terceme-i Muḥtaşarü'l-velâye*. Arapzâde Mehmed İlmî'nin mürşidi Muhammed Semerkandî'ye ait *Muḥtaşarü'l-velâye* adlı Farsça manzum eserinin tercümesidir (İstanbul 1273).

Neccârzâde, divanındaki Arapça bir şiirde şeyhi Arapzâde Mehmed İlmî Efendi'nin kendisine Muhyiddin İbnü'l-Arabî olarak zuhur ettiğini, İbnü'l-Arabî'nin eriştiği makamı şeyhine ve kendisine miras bıraktığını söylemesi, mensubu bulunduğu tarikatin piri İmâm-ı Rabbânî'nin görüşlerinden ziyade İbnü'l-Arabî'nin görüşlerini benimsemesi, ayrıca tekkesinde hatm-i hâcêgânın yanı sıra cehri Celvetî zikrini icra etmesi ve *Meşnevî* okutması onun sıra dışı bir Nakşî-Müceddidî şeyhi olduğunu göstermektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Şeyhî, *Vekâyiü'l-fuzalâ*, II, 413; Sâlim, *Tezkire*, İstanbul 1315, s. 305; Ömer Nühzet, *Menkabetü'l-evliyâyıye fi ahvâli'r-Rizâiyye*, İstanbul 1273; Râmiz ve Âdâb-ı Zurfâ'sı: *İnceleme-Tenkiddî Metin-İndeks-Sözlük* (haz. Sadık Erdem), Ankara 1994, s. 132; Ayyansarâyî, *Hadîkatü'l-cevâmî*, II, 91-92; Müstakimzâde, *Tuhfe*, s. 471; Muallim Naci, *Osmanlı Şairleri* (haz. Cemâl Kurnaz), Ankara 1986, s. 154; *Sicill-i Osmânî*, IV, 429; *Osmanlı Müellifleri*, II, 187; Hüseyin Vassâf, *Sefîne*, II, 78-86; Zâkir Şükrü, *Mecmûa-i Tekâyâ* (Tayşî), s. 47; Halil İbrahim Şimşek, *Osmanlı'da Müceddidilik: XII/XVIII. Yüzyıl*, İstanbul 2004, s. 159-163; a.m.f., "Mesnevihan Bir Müceddidî Şeyhi: Neccâr-zâde Mustafa Rıza'nın Hayatı ve Tasavvufî Görüşleri", *Tasavvuf*, sy. 14, Ankara 2005, s. 159-178; M. Baha Tanman, "Neccârzâde Tekkesi", *DBİst.A*, VI, 59-60.

HALİL İBRAHİM ŞİMŞEK

NECDE b. ÂMİR

(نجدة بن عامر)

Necde b. Âmir b. Abdillâh
b. Seyyâr el-Hanefî el-Harûrî
(ö. 72/691 [?])

**Bahreyn ve Yemâme'de yayılan
bir tâli Hâricî fırkasının lideri.**

Büyük ihtimalle Yemâme'de dünyaya geldi. Belâzürî doğum tarihini 36 (656) olarak kaydeder (*el-Ensâb*, VII, 174). Hanefî ve Harûrî nisbelerinden Benî Hanîfe'ye mensubiyeti ve ilk Hâricî hareketlerine katılmış olduğu anlaşılmaktadır. Mekke'de

bulunduğu esnada arkadaşı Nâfi' b. Ezrak'la birlikte Abdullah b. Abbas'ın derslerine devam etti. İlk defa 61 (680) yılında Yemâme'deki isyanı ile tanınan Necde, 64'te (683) Mekke'de Emevîler tarafından kuşatılan Abdullah b. Zübeyr'e askerî destek sağladı. Kuşatmanın kaldırılmasından sonra Nâfi' b. Ezrak ve Abdullah b. İbâz gibi Hâricî liderleriyle Basra'ya gitti. Burada 65 (684) yılında Nâfi' b. Ezrak'ın kumandasında, Abdullah b. Zübeyr'in gönderdiği Mekke'li kuvvetlerin kumandanı Müslim b. Ubeyy'e karşı yapılan huruç hareketine iştirak etti. Daha sonra Ezârika'nın karargâhı Ahvaz'da bir süre kaldı. Kendilerine katılmayıp buldukları yerde kalanlarla (kaade) ilgisini kestiği ve onları müslüman kabul etmediği, kendi safalarına katılanların ise samimiyet açısından imtihan edilmesinin gerektiğini söylediği ve kavminin bulunduğu yerde takıyyeyi reddettiği için bazı taraftarlarıyla Nâfi' b. Ezrak'tan ayrılarak Yemâme'ye gitti (a.g.e., VII, 173). Buradaki Hâricîler kendi aralarında Ebû Tâlût Sâlim b. Matar'ı lider seçmişlerdi. Ebû Tâlût 65 (684) yılında, daha önce Muâviye b. Ebû Süfyân tarafından ele geçirilip arazisi savaşa katılanlara paylaştırılmış olan Cevnelhadârim'i zaptetmişti. Ertesi yıl Necde, Bahreyn'den (yahut Basra) Mekke'deki Abdullah b. Zübeyr'e gönderilen büyük bir kervanı Cebele'de ele geçirerek Ebû Tâlût'un bulunduğu Cevnelhadârim'e getirdi ve mevcut malları paylaşmalarını istedi. Orada bulunanlar Ebû Tâlût'a şartlı olarak biat ettiklerini ve Necde'nin ondan daha hayırlı olduğunu belirterek kendisine itaat edeceklerini söylediler. 66 (685) yılında Necde b. Âmir'e biat ettiler. Taraftarları hızla artmaya başlayan Necde, kısa bir süre sonra Zülmeccâz'da bulunan Benî Kâ'b b. Rebîa kabilesi üzerine yürüdü, kanlı bir çarpışmanın ardından onları mağlûp ederek arazilerini ele geçirdi. Bu hadise, Abdullah b. Zübeyr'in zaafa düşmesiyle kısa zamanda Arabistan yarımadasının neredeyse bütününe hâkim olacak Hâricîler'in kazandığı kesintisiz zaferlerin başlangıcı olmuştur. Hatta bu sırada yapılan müzakereler sonuçsuz kalsa da Abdülmelik b. Mervân'ın Necde'yi Orta Arabistan'da kendisine vekil tayin etmeyi düşündüğü bilinmektedir.

Necde, Yemâme'ye döndüğünde halk arasında ihtilâf çıkmasından endişe ettiği için yerine Umâre b. Selmâ'yı bırakıp 3000 civarındaki askeriyle birlikte Bahreyn'e gitti (67/686). Burada Ezd kabilesi, kendi idarecilerinin halka zulmettiğini ve Necde'nin zulme karşı olduğunu söyleyerek onun

hâkimiyetini benimsedi; ancak Abdülkays kabilesi Hz. Ali'ye ilk karşı çıkanlardan biri (Harûrî) olduğu için ona cephe aldı. Katîf'te cereyan eden savaşta Abdülkays kabilesi ileri gelenlerinden çoğu öldürüldü ve Katîf Necde'nin hâkimiyetine girdi. 69 (688) yılında Basra'ya gelen Mus'ab b. Zübeyr (diğer bir rivayette Hamza b. Abdullah b. Zübeyr), Abdullah b. Umeyr el-Leysî kumandasında, sayısı 14.000 ile 20.000 arasında değişen bir orduyu Bahreyn'de bulunan Necde'nin üzerine sevketti. Katîf'te meydana gelen savaşta çok fazla zayıt veren Mus'ab'ın ordusu Abdullah b. Umeyr'in savaştan kaçması üzerine mağlûp oldu. Bu şekilde Necde bölgedeki hâkimiyetini pekiştirdi. Hemen ardından Atıyye b. Esved el-Hanefî'yi Abbâd b. Abdullah'ın hâkim olduğu Uman'a sevketti. Burayı ele geçiren Atıyye birkaç ay sonra Ebû'l-Kâsım adlı bir kişiyi vekil bırakarak Uman'dan ayrıldı. Çok geçmeden Abbâd b. Abdullah'ın oğulları ve Umanlılar isyan edip vekili öldürdüler. Tekrar Uman'a dönen Atıyye bu defa başarı sağlayamayıp deniz yoluyla Kirman'a gitti. Atıyye'nin mensupları Kirman ve daha sonra Sicistan'da Atıyye ismini alarak Necde ile ilgilerini kestiler. Bu sırada hâkimiyet alanını Bahreyn'in kuzeyindeki Kâzime'ye kadar genişleten Necde, Benî Temîm'i kendisine zekât ödemesi mecbur etti. Aynı yıl yardımcısı Ebû Fûdeyk ile San'a dahil Yemen'in bir kısmını ele geçirecek ahalisinden biat aldı ve zekâtlarını topladı. Bir süre sonra Ebû Fûdeyk'i Hadramut'a gönderip oradaki halkı da kendisine bağladı. 68 (687) veya 70 (689) yılında çok sayıdaki mensubu ile birlikte hacca gitti ve bazı şartlar ileri sürerek Abdullah b. Zübeyr ile barış yaptı. Medine'ye yöneldiğinde başta Abdullah b. Ömer olmak üzere halkın silâhlı olduğunu öğrenince Tâif'e dönüp Tebâle'ye kadar olan yerleri ele geçirdi. Böylece Arabistan yarımadasının büyük kısmına hâkim oldu. Necde'nin iktidarının zirvesine ulaştığı bu devrede bölgedeki nüfuzunun Abdullah b. Zübeyr'inkinden daha fazla olduğu görülmektedir. Bu arada Necde'nin görevlendirdiği ikinci derecedeki idareciler arasında Atıyye b. Esved örneğinde olduğu gibi itikadî ve siyasî anlamda tartışmalar ve anlaşmazlıklar ortaya çıktı. Sonunda Necde, yardımcılarından Bahreyn Valisi Ebû Fûdeyk'in planladığı bir suikast neticesinde Hacr'da öldürüldü. Nâfi' b. Ezrak'ın liderliğindeki Ezârika'ya mensup olan Necde bu firkanın, Hâricî olup hicret etmeyenleri kâfir sayması üzerine Hâricîlik içinde yeni bir oluşuma öncülük etmiştir. Temel Hâricî anlayışları korumakla birlikte daha mutedil

düşüncelere sahip olan bu oluşum Necdiyye ve Necedât diye anılmıştır (bk. NECEDÂT).

BİBLİYOGRAFYA :

Belâzürî, *Ensâb* (Zekkâr), VII, 173-187; Eş'arî, *Maâkâlât* (Ritter), s. 89-92; Bağdâdî, *el-Fark* (Abdülhamîd), s. 87; Şehristânî, *el-Milel* (Kilânî), I, 122-123; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XXI, 54-57; Zehebî, *el-İber*, I, 74, 77; Makrîzî, *el-Hıttâ*, II, 354; Ahmed Zeki Safvet, *Cemheretü resâ'ili'l-Arab fi 'uşûri'l-Arabîyyeti'z-zahire*, Beyrut, ts. (el-Mektebetü'l-ilmîyye), II, 90-93; W. Montgomery Watt, *İslâm Düşüncesinin Teşekkül Devri* (trc. Ethem Ruhi Fiğlalı), Ankara 1981, s. 27-30; R. Rubinacci, "Nadjadât", *EP* (İng.), VII, 858-859.

MUSTAFA ÖZ

NECDİYYE

(bk. NECEDÂT).

NECEDÂT

(النجادات)

I. (VII.) yüzyılın sonlarına doğru özellikle Bahreyn ve Yemâme bölgelerinde yayılmış Hâricî bir fırka.

Necdiyye ismiyle de anılan fırka adını kurucusu Necde b. Âmir el-Hanefî'den alır (ö. 72/691 [?]). Daha önce Necde ile aynı görüşte olduğu belirtilen Nâfi' b. Ezrak'ın fikir değiştirerek kendilerinin bulunduğu yere hicret etmeyenleri kâfir, muhaliflerinin kadın ve çocuklarını öldürmeyi meşrû kabul etmesi üzerine Ebû Fûdeyk, Râşid et-Tavîl ve Atıyye b. Esved gibi Hâricî ileri gelenleri Nâfi'den ayrılıp Yemâme'ye gittiler. Onları Nâfi'e katılmak isteyen Necde başkanlığındaki bir Hâricî ordusu karşıladı. Nâfi'in yeni düşünceleri kendilerine anlatıldığında orada hazır bulunanlar Necde b. Âmir'e biat etti. Böylece Nâfi'in görüşlerini reddeden yeni bir fırka ortaya çıkmış oldu.

66 (685) yılından itibaren Necde'nin liderliğinde yedi sekiz yıl gibi kısa bir süre içinde Bahreyn, Uman, Hadramut, Yemen'in bir bölümü, Tâif, Tebâle gibi yerleri ele geçiren ve Orta Arabistan'a hâkim olan Necedât o günkü şartlarda önemli bir fırka olma özelliğini kazandı. Necde'nin Katîf'i ele geçirmek üzere sevkettiği ordunun başında bulunan oğlu Mutarrâh'ın ganimetin paylaşılmasından önce esir kadınları kendisi için ayırması fırka bünyesinde büyük bir ihtilâfa sebep oldu. Durum Necde'ye bildirildiğinde oğlunun cahilliği yüzünden hatalı davrandığını ve mâzur görülmesi gerektiğini belirtti. Bu hadiseden

dolayı bazı müellifler (meselâ bk. Şehristânî, I, 122) Necedât'ı Âzirîyye (özür dileyenler) sıfatıyla zikretmiştir.

Ele geçirdikleri geniş alanlarda düzeni sağlamak isteyen Necedât'ı ilk meşgul eden şey dinde temel esaslarla fer'î meseleler arasında ayırım yapmak oldu. Necde b. Âmir'e göre dinin temel esasları Allah'ı ve peygamberleri tanımak, semavî kitapları benimsemek, her müslümanın can ve mal dokunulmazlığını kabul etmektir. Bu hususları bilip tasdik etmeyen kimse kesinlikle mâzur görülemez. Bunun yanında helâl veya haram olduğu konusunda kati hüküm bulunmayan meselelerde bilgisizlik mâzur görülebilir. Böylece Kur'an'ın zâhirinin bütün amelî ihtiyaçları karşılayacağı kanaatini taşıyan Ezârika'nın aksine Necedât yaşanan hayatın karmaşıklığını farketmiş, Kur'an esaslarının özel durumlara uygulanmasında ictihada duyulan ihtiyacı kabul etmiştir. Bu noktadan hareketle fırka mensupları aksine bir delil bulunmadıkça ahkâm konusunda hatalı olmayı kabullenmiş görünmektedir. Bir başka mesele de hırsızlık, zina ve içki gibi günahlar konusunda zuhur etmiştir. Onlara göre bu tür günahları işleyenlerin mümin toplumunun dışına atılması doğru değildir, çünkü bu fiiller onları cehennemlik yapmaz. Ancak küçük de olsa günahta ısrar etmek kişinin zamanla müşrik olmasına ve İslâm ümmetinden çıkmasına sebep teşkil edebilir. Günahta direnmeyen kimse suçunun derecesine göre Allah tarafından cezalandırılır. Necde b. Âmir ve mensuplarına göre söz ve fiilde takıyye câizdir. Bu konuda Ezârika'ya muhalefet eden ve görüşlerini Kur'an'a dayandıran Necedât (Âl-i İmrân 3/28; el-Mü'min 40/28), düşmanları arasında bulunan ve bilindiği takdirde öldürülme ihtimali olan kimsenin gerçek inancını gizlemesine izin vermiş görünmektedir. Kendileriyle hasımları arasındaki savaşa katılmayanları kâfir sayan Ezârika'ya muhalefet eden Necedât, Tevbe sûresindeki âyete (9/91) dayanarak şartların müsait bulunması halinde cihada katılmayı gerekli saymakla birlikte katılmamanın da câiz olduğunu ileri sürmüştür. Bununla birlikte Necde'nin bu kişileri münafik saydığı konusunda bazı rivayetler de mevcuttur. Necedât'a göre insanlar birbirine karşı iyi davranıp hak ve görevlerine riayet etmeleri halinde kendilerini yönetecek bir devlet başkanına ihtiyaç duyulmaz. Bu durumda yapılacak şey Kur'an'ın emirlerini yerine getirmektir. Ancak bazı hususların yerine getirilmesi bir devlet başkanının yönlendirmesiyle mümkün olacaktır.